

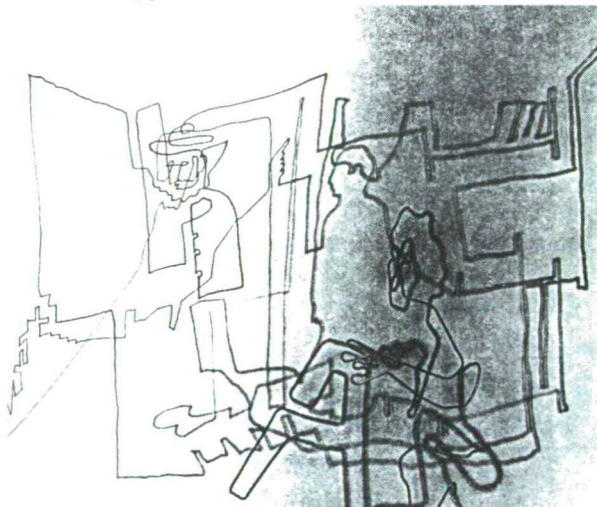
Hogyan tanultam meg koptul?

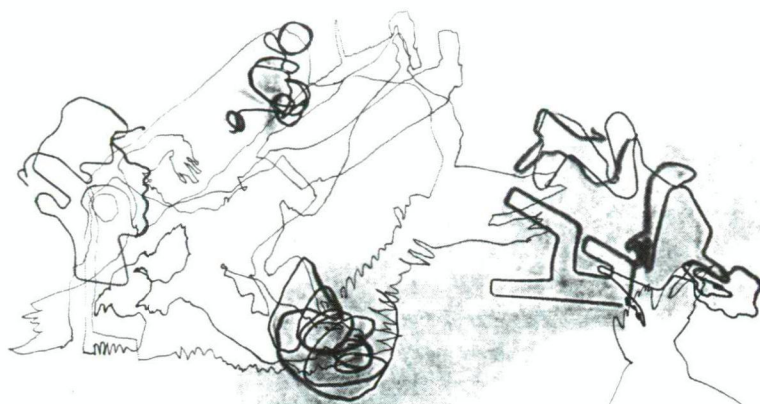
A csodálatos Gillyén Juditnak és a kislányának, ha majd nagy lesz.

„Bokáig érő ruhát viselt, amely átlátszó volt, mint a kristály. Telides-tele volt hímezve három színben tarkálló betűkkel: egy részük arany-bronzot, más részük smaragdzöldet, némelyikük zafír-kéket mutatott. Még a rojtokon is a három nyelv betűi voltak olvashatók, három színnel megkülönböztetve.”

Erasmus

Az egész azzal kezdődött, hogy a nagyapám megjött a háborúból. Hatvannégyben. A család öröme persze nem volt igazán egyértelmű, mivel a háború akkor már húsz éve véget ért, és nagyapának sehogy se akaródzott elszámolni ezzel a húsz évvel. Egyébként pompás jelenet lehetett. Én még nagyon kicsi voltam, úgyhogy nem emlékszem semmire, de anyám elbeszélései meglehetősen hitelesnek tűnnek. Május vége felé történt. Este nyolckor valaki csengetett, nagyanyám ajtót nyitott, aztán csaknem összezsuklott a rémülettől. Mert nagyapám ugyanazt a ruhát viselte, mint amiben huszonöt évvel korábban bevonult, a lábtörlő mellett ott volt még a régi koffer is, a cipőjét pedig ugyanúgy a kezében tartotta, ahogy hajdanán, mikor munka után bejött a fatelepről. Akkor nagyapa gyengéd, de azért határozott mozdulattal félretolta nagymamát, betrappolt a kisházába, kabátostul végigdőlt az egyik heverőn, majd elaludt, és aludt vagy tizennégy órán keresztül. Olyan békésen, ahogy csak a csecsemők meg a nagyon-nagyon öreg emberek tudnak aludni. Jó lett volna látni anyámék arcát. A szemükben a bamba döbbenetet, de én még kicsi voltam, legalábbis ehhez túlfentül kicsi.





Kétéves koromtól viszont emlékszem mindenre. Valahogy egy csapásra történt. Egyik pillanatban még csecsemő voltam, aztán hirtelen minden kitisztult, elérhetővé és átláthatóvá változott, és én még azt is tudtam, hogy mindez mennyire természetellenes. Cso-dálatos érzés volt. Egyszerre ölembe hullott a világ, a tér, az idő, a hangok és a szavak, és életemben először sírva fakadtam a meghatódottságtól, aztán pedig már azért sírtam, mert jó volt meghatódni és sírni, érezni saját gyámoltalanságomat, meg ahogy ki-csordul a számból a nyál. És azóta tényleg emlékszem mindenre. A téli estékre, a villanykandalló zümmögésére, a melegre, amikor a sötétben lassan felizzik a fémspirál, meg hogy mennyire vonzotta a tekintetem az a fényesség. Emlékszem a rakodómunkásokra, akik meghozták a vadonatúj gyerekágyat, most már ugyanolyan, mint a felnőtteké, csak valamivel kisebbet, és emlékszem, ahogy nagyapám ott szuszogott mellettem éjszaka.

Mert végig egymás mellett állt az ágyunk. Nekem az új gyerekágy, neki pedig az az ócska, zöldhuzatú heverő, amin meg-érkezésekor elaludt. Talán ez volt az egyetlen tulajdona az egész lakásban. Az egyetlen tárgy, ami azután is őrzött belőle valamit, hogy végleg elment, még akkor is, amikor már kivittük a nagszobába – szőnyegetek raktunk alá, úgy cibáltuk –, és ráültettük valamennyi vendégünket, hogy ismét csak egy ócska, zöldhuzatú heverő le-gyen belőle. Még a könyvei sem – melyekkel különben néhány



hónap alatt elárasztott mindent –, még a könyvei sem tartoztak úgy hozzá, mint ez a bútordarab. Ebben tárolta a személyes holmiját, néhány váltás ruhát, apró emléktárgyakat, meg egy csomó teljesen rejtélyes rendeltetésű, megnevezhetetlen kacatot, melyekből néha egyet-egyet jó pénzért eladott. Hogy ezeket ki és mi célra vette meg tőle, azt máig sem tudom, de ha így pénzhez jutott, az nagyon jó volt. Még nekem is hozott különféle apróságokat, anyámnak és nagyanyámnak pedig drága és használhatatlan luxuscikkeket, melyeket később persze anyámék adtak el.

Anyám egy könyvesboltban dolgozott, és nem ismert engem. Nagyanyám banktisztviselő volt, és ő sem ismert. Azt hitték, olyan vagyok, mint bármelyik más kisgyerek, és ez nekem is kényelmesebb volt így. Apámat csak ritkán láttam. Mikor a szüleim elváltak, még fél éves se voltam, s mióta nagyapám hazajött, apám már alig járt fel hozzánk. Utálták egymást. Apám erőszakos és részeges alaknak tartotta nagyapát, nagyapám meg nyálas ficsúrnak apámat. Viszont ha néha mégis találkoztak, az nekem nagyon nagy dolognak számított. Apám szinte végig evett, kockára vágott almáslepényt



meg sajtosrudat, s egy-egy jó megoldáson akár másfél órát is gondolkodott. Volt, hogy egész délután sakkoztak. Dühből, merő utálatból, és ettől minden egyes parti hallatlanul izgalmassá változott. Szellemesen játszottak. Apám egyfajta filozófikus alapállásból. Kedvelte a zárt és stabil alakzatokat, melyekből aztán hirtelen nyitott, és gyakran nyert

előretolt gyaloggal, lassú, de mégis sodró támadással. Nagyapám ellenben semmit sem gondolkodott. A hangulatait követte, egyfolytában hazárdírozott, s míg néhány lépéssel mindent összezavart, apró csapdák sokaságát rejtette el. Talán apám nyert többször, de valahogy még akkor is veszített, ha nyert. Mert nagyapám hatalmas volt és nagyszerű, mozdulataiból valósággal sugárzott a megvetés, amely lassan-lassan teljesen áthatott engem is, és egy idő után már én sem tudtam másképp gondolni apámra, csak úgy, ahogy ő, bármennyire is igazságtalan voltam akkor.

Miután két partit végignéztem, ismertem a szabályokat, és a negyedik után jó sakkozóknak számítottam magam is. Aztán egyik éjszaka nagyapám felkeltett. Úgy éjfél felé. A lakásban sötét volt – anyámék már rég aludtak –, csak a villanykandalló adott némi fényt, egyenesen a táblát világította meg, s rajta a szimmetrikus rendben felállított bábokat. Nem tudom, hogy jött rá. Talán látta, hogy neki



drukkolok,
talán észrevette, hogy kerülöm a tekintetét
és nagyon vigyázok, hisz alig múltam még két éves azon a nyáron.

És nagyapám előtt többé nem kellett titkolódnom. Jó volt tudni, hogy tudja. Persze nem azért, mintha ettől kezdve olyan sokat törődött volna velem, bár néha még engem is megkért néhány apróbb szivességre. Például hogy keltsem fel hajnalban, vagy hogy mondjam meg, mennyi az idő, de egy jó darabig még nemigen beszéltünk egymással. Pedig általában csak mi voltunk ketten otthon, úgyhogy alkalom bőven lett volna rá. Anyámék a munkából mindig késő délután értek haza, és valamilyen hallgatóságos megegyezés alapján – legalábbis előttem ilyesmiről nem beszéltek – nagyapám látott el napközben. Aztán ott volt még az éjszaka. Mert attól a naptól kezdve, hogy nagyapám felkeltett, nem aludtam soha éjszaka, és soha nem aludtam nappal, nem aludtam öt teljes éven át. Iszonyatosan erősnek éreztem magam. Igaz, nem bírtam volna felemelni nehezebb tárgyakat, mint a többi két éves kisgyerek, a mozdulataimon is látszott még a gyakorlat hiánya, és kifelé még valóban nem voltam erős. De a testemben igen, befelé. A végtagjaimban, a nyakamban és a hátamban éreztem ezt a roppant erőt, amit annyi év alatt sem tudtam megszokni igazán. Egyszerűen nem volt szükségem alvásra. Csakhogy nagyapám éjszaka sem beszélt velem, még akkor se, ha együtt virrasztottunk hajnalig. Nem tudom, miért.

Az éjszakáimat egyébként olvasással töltöttem, és ha anyámék nem voltak otthon, olvastam nappal is. Beburkolódtam egy plédbe,



odakuporodtam a kandalló elé, ami a kedvemért még nyáron is működött, és ha egy kicsit már meguntam az olvasást, akkor a képeket nézegettem. A betűket. Mert a betűk tényleg igazi rajzok, csak éles szem kell hozzá, hogy lássuk ezt, és nekem, a gyermeknek, volt hozzá szemem. Ezért van, hogy még ma sem írom, hanem rajzolom a leveleimet, és ezért van, hogy pocsék a helyesírásom, és annak idején részben ezért rúgtak ki az iskolából. Igen, én, aki folyékonyan beszéltem latinul, eredetiben olvastam Platont és megtanultam koptul is, igen, én kisegítő iskolába jártam a hülyék közé, és az emberek szánakoztak rajtam és sajnálták a szüleimet, én pedig kiröhögtem őket, a hülyéket, akiket a történelemkönyvek népnek neveznek.

Az első könyv, amit olvastam, a Gulliver volt. Talán a borítója miatt. Kinyitottam az első oldalon, és azonnal megláttam a hangokat, noha senki sem tanított rá. A vastagbetűs résszel kezdtem: „GULLIVER KAPITÁNY LEVELE UNOKABÁTYJÁHOZ, SYMPSONHOZ” Gyönyörű volt. De nem a szavak jelentése, hanem a látvány miatt, mint amikor évekkel később eljutottam Paduába, ahol a Scrovegni-kápolnában eredetiben megnéztem Giotto-t, és úgy éreztem, hirtelen rámszakad az idő, és én magam is ott állok az Aranykapunál. Valóban gyönyörű volt. Háromszor olvastam el egymás után a könyvet, a végén már csaknem kívülről tudtam az egészet. Aztán Grotius következett, az a három kötetes kiadás, ami még a hatvanas évek elején jelent meg valamikor, majd egy statisztikai évkönyv és a Majomkirály. Emlékszem, mennyit küszködtem a Paragranum-könyvvel, meg Böhmével is, különösen az idegen szavak miatt, de arra is emlékszem, hogy azért szerettem őket. És szerettem az angol meg a német nyelvű könyveket, s bár nem tudtam sem angolul, sem pedig németül, végigolvastam mindent, ami a kezembe került. Mert én tényleg láttam a hangokat, ahogy Giotto képeit is láttam Paduában.

Eleinte válogatás nélkül olvastam. Pontosabban abban a sorrendben, ahogy nagyapám a polcra rakta a könyveit. Aztán egy hétvégén eljött hozzánk nagyanyám testvére, s miután világosszürkére festette a kisszobát, egy ötletes szerkezettel fényes kvarckristályokat szórt a falra. És ez nagyon tetszett nekem. A hajnalok miatt. Mert hajnalban való-



sággal felragyogtak a falak, vöröses és egyszerre valami furcsa, halványkék fényben égtek, és lángolt a rengeteg könyv is a polcokon. Talán ilyenkor esett legjobban az olvasás, és valahogy ekkoriban kezdtem el szelektálni is. Először az idegennyelvű könyveket raktam félre, aztán a túlságosan speciális szakmunkákat, az ostoba képeslapokat, és leginkább modern költőket olvastam, meg regényeket.

Elég nagy volt a választék. Az első – egyébként feladó nélküli – „könyvszállítmány” nagyapám hazatérése után hat hónappal érkezett, kora reggel, amikor még aludt az egész család. Úgy ötszáz könyv. Nagyapám persze nem volt hajlandó beszélni a dologról, de anyámék se kérdezősködtek túl sokat. Örültek. A nagy, üveges vitrinből kipakolták a porcelánfigurákat, a csipketerítőket meg a többi kacatot, aztán a maguk harminc könyve mellé berakták nagyapám új könyveit. „Olyan kulturált lett tőle az egész lakás.” Aztán másnap kaptak még ötszáz könyvet, aminek viszont már nem örültek. Nem tudták hova tenni. És ettől kezdve gyakorlatilag folyamatosan érkeztek a könyvek, folyóiratok, néha még külföldről is, mindig szépen becsomagolva, amit egy idő után már mi is teljesen megszoktunk. Emlékszem, amikor egyszer Hollandiából kaptunk egy küldeményt, egy angol nyelvű képeslapot, aminek nagyapám csak hosszas töprengés után talált helyet. Mert ő nem tematikai szempontok alapján rendezte a könyveit. Inkább a színük szerint. Erre annyira kényes volt, hogy olykor ugyanazt a kiadást megvette másodszor is, pusztán, mert egy árnyalattal melegebb volt a borító színe, amitől persze anyámék kaptak dührohamot otthon. De a legkülönösebb mégis az volt, hogy mindennek ellenére egyáltalán nem vigyázott a könyveire. Hogy a „szépséges” borító zsíros lesz, vagy netán elszakad, az abszolút nem érdekelte, és amikor három éves koromban már én is a nagyok mellett ülhettem a reggelinél, hogy jobban elérjem az asztalt, ő maga rakott négy vaskos kötetet a székem alá.

Nagyapám állandóan beszélt. Azaz bármit csinált, mindig motyogott magában, amit anyámék háborús defektusnak tartottak, és merő tapintatból még egymás közt sem említették soha. Egyébként nem lett tőle nevetséges, még kevésbé ijesztő, sőt, inkább azt mondhatnám, valahogy jól állt neki. Utcán, vagy társaságban persze mindig nagyon halk volt, ahogy eleinte anyámék előtt is, de néhány hónap után otthon már érteni lehetett minden szavát. És mi ezt is megszoktuk. Mert mindent megszoktunk. Amikor nagyapám hazajött, anyámék csak ideiglenesen egyeztek bele, hogy ott maradjon, de ő rövid idő alatt „teljes jogú családtag” lett, akinek ugyanúgy beleszólása volt mindenbe, mint bárki másnak, s egy év múlva már

anyámék voltak a másodrendű családtagok. Uralkodott rajtuk. Igazi uralkodóként. Jellemző, hogy kezdetben anyámék még fenyegetőztek, amiért nem beszél az eltelt húsz évről. (Ez nagyon bántotta őket.) Aztán már nem is fenyegetőztek, legfeljebb csak kérelték, majd tapintatosan hallgattak minden ilyesmiről, s végül eljött az az idő, amikor már egyenesen hibának számított volna a dolgot szóba hozni. De azért az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy nagyapám regnálása tulajdonképpen jó volt nekünk. Mert jobb volt, sőt, sokkal jobb volt másodrendű családtagnak lenni mellette, mint elsőrendűnek nélküle, és ezt anyámék is pontosan tudták.

Persze néha elviselhetetlen volt. Egy alkalommal kint ültünk a konyhában mind a négyen. A reggelinél. Nagyapám hol

egyikünkre, hol másikunkra nézett, közben szokás szerint magában beszélt, majd egy váratlan fordulattal azt mondta, hogy anyám „egy hülye tehén”. Igen, így mondta. Es nekünk ezt nem illett, nem volt szabad észrevenni, vagy szóvátenni, úgyhogy némán ettünk tovább, mintha mi sem történt volna, de azért én tudom, hogy anyám utána keservesen sírt a fürdőszobában. Aztán egy fél évvel később, mikor vasárnap délután anyám leült a zongorához, nagyapám ugyanilyen váratlanul azt mondta, hogy

„ez a lány csodálatos”, meg hogy „gyönyörű”, és akkor anyám valóban boldog volt. Mert azt természetesen tudta magáról, hogy ő egy hülye tehén, de azt nem tudta, hogy csodálatos és gyönyörű, és ha nagyapám nem jön meg a háborúból, akkor talán soha többé nem ül le a zongorához. Pedig csodálatosan és gyönyörűen játszott.

Őszintén szólva eleinte én se értettem, hogy nagyapám miért beszél annyit magában. Abban persze biztos voltam, hogy nem a háború miatt. Túl okos és érzékeny volt ő ahhoz, hogy az ilyesmi valami defektust okozzon neki, de igazán mégsem tudtam mit kezdeni a dologgal. Az látszott rajta, hogy nem vár semmiféle reakciót. Még akkor sem, ha éppen hülye tehénnek nevezett valakit. Egyszerűen nem érzékelte, hogy mi is ott vagyunk körülötte, és abban is biztos vagyok, hogy sok esetben pusztán csak azért nem válaszolt a kérdéseinkre, mert nem is hallotta őket. Szinte ma is magam előtt látom azt a jelenetet, amikor hatvanhétben felhozta azt a nőt. Hát



ha valami, az aztán döbbenetes volt. Nyáron történt. Ketten voltunk otthon nagyanyámmal, és nekem nagyon elegendő volt az egészből. Egy ostoba kirakósjátékkal kellett játszanom – muszáj volt, hogy el ne áruljam magam –, és már épp valami kibúvón törtem a fejem. Akkor hirtelen kivágódott a lakásajtó, az előszobából pedig máris hallani lehetett a nő vihogását, aztán ugyanígy kivágódott a nagyszoba ajtaja, és ott álltak mindketten megrökönyödve. Itt három másodpercnyi csend következett, majd nagyapám a homlokára csapott. Úgy, ahogy mondom. Mert tényleg megfélemlített róla, hogy a lakásban, ahol ő lakik, rajta kívül mi is ott lakunk. A felesége, a lánya meg én.

Egyébként nagyapám egyáltalán nem volt idióta. Ellenkezőleg. Amikor például magában beszélt, szinte mindig szép és érdekes történetekről beszélt, és ha nem is nekünk szánta őket, mi mégis rengeteg mindent tudtunk meg róla. Persze sohasem praktikus dolgokat. Fogalmunk sem volt arról, hogy mi történt vele, de azt tudtuk, hogy ő milyen. Vagy inkább, hogy milyen volt. Mert nagyapámat csakis az érdekelte, ami elmúlt. Egyszer azt mondta, hogy „ami éppen történik, az még nem történt meg igazán, ami pedig még nem történt meg, az teljesen érdektelen”. És ha az ilyen „bölcshatóságait” nem is gondolta sose túl komolyan, ez azért valamennyire mégiscsak jellemző volt rá.

A hétköznapijaink többnyire csendesen teltek el. Nagyapám elvégezte otthon a házimunkát, mindent megcsinált, még főzött is rám. Ráadásul kiválóan. Fantasztikus ízeket tudott kihozni a leg egyszerűbb alapanyagokból is, s noha én végig valami irodalmi beütésre gyanakodtam – merthogy imádta a pikareszket és persze imádta Petroniust –, a végeredmény mégis mindig lenyűgöző volt. És tulajdonképpen abban is volt valami jó, hogy napközben békén hagyott. Olvashattam nyugodtan, amennyit csak akartam. Néha ugyan nagyon jólesett volna, ha legalább egy kicsit beszélhetek vele, ám erre még várnom kellett egy ideig. Addig legfeljebb csak sakkoztunk éjszaka. De az olvasás mindenért kárpótolt. Teljesen elmerültem, feloldódtam a történetben, hagytam, hadd sodorjon, hadd vigyen magával, amerre neki tetszik, és egyszerre utaztam térben és időben mindenfelé.

Később is sokat játszottam ilyesmivel. Csak akkor már másképp. Például beültem egy kocsmába, rendeltem magamnak egy üveg sört, rágyújtottam, és amikor már mindent kényelmesen elrendeztem magam körül, elkezdtem figyelni az embereket. Azt képzeltem, hogy időutazó vagyok. Valahonnan nagyon messziről érkeztem, magától értetődően inkognitóban, pont ide, a huszadik

századba, ebbe a koszos kocsmába, ahol egyelőre még meg kell szoknom a gyérvilágítást, hogy aztán mindent alaposan szemügyre vehessek. Igen, esetleg feljegyzéseket készítek. Nem huszadik századi tollal nem huszadik századi papírra. Ha az ember mindezt nem veszi elég komolyan, akkor természetesen nem ér semmit az egész. És nagyon nehéz jól csinálni. Kitartóan és borzasztóan erősen kell koncentrálni, csak akkor sikerülhet. De a végén valóban megpillanthatjuk a huszadik századot. Ahogy a szomszéd asztalnál valaki beleszív a cigarettájába, ahogy a szájához emeli a poharat, a régen halott nők szemét meg a pincérek mozdulatait. Hogy milyennek vagyunk. És ez nagyon jó érzés.

Valahogy ilyen volt nekem akkoriban az olvasás. Ha a Tetralógiát vettem kézbe, én voltam Jákob és én voltam József is, amikor a Potifár felesége megszagatta ruháit a ház előtt, és én voltam a börtönigazgató, aki különös szerelmeiről mesél. Én loptam körtét Ágoston helyett késő éjszaka, aztán együtt futottunk a földúton az erdő felé. Mindez valóban én voltam. Majdhogynem test szerint. És nemcsak így utaztam. Egyszer végiglapoztam egy színes prospektust az üveggyártásról. Akkor szabályosan éreztem a kemencék melegét, a hengerek súlyát a mellemen és a hátamon, és ez cseppet sem fájt, hanem inkább jó volt, nagyon jó, és én még jobban beburkolódtam a plédbe, és közelebb húzódtam a kandallóhoz is. Szerettem Nostradamust, ahogy éjjel, „titkos kutatásai közben ott ül az érc-nyeregben”, szerettem hallgatni Paracelsust meg a különös Physiologust, és a Don Giovannit is jó volt megtalálni. A partitúrát. Akkor jöttem rá, hogy kottát is tudok olvasni, úgy, hogy közben egyszerre hallok és látom a muzsikát. A rengeteg zongorát. Mert számomra a zongora hangja jelentette a zenét, és én úgy hallgattam végig az egész operát, mintha minden egyes hangszeren anyám játszana.

A harmadik születésnapomra anyámék óriási felhajtást csináltak. Még apám is eljött. Természetesen nagyon untam az egészet, és elég fárasztó volt megjátszani a hülyét olyan hosszú ideig, de legalább a tortából jól belaktam. A dolog legvége azonban egészen jól sikerült. Nagypapám épp búcsúzkodás előtt tüntetőleg kivonult a konyhába, apám meg tüntetőleg nem ment utána, amit én elég szórakoztatónak találtam. Aztán aznap éjszaka valami olyasmi történt, amire egyáltalán nem számítottam, és ami miatt mégis olyan emlékezetessé vált számomra az a nap. Nagypapám ugyanis felköszöntött éjszaka. Direkt megijedtem, amikor lekuporodott mellém a földre. Ráadásul megsimogatta a fejem, mint egy igazi kisgyereknek. Életében először és utoljára.

Arra a kérdésre, hogy nagyapám szeretett-e engem, határozott nemmel kell válaszolnom. És ugyanilyen határozott nemmel kell válaszolnom arra a kérdésre is, hogy szeretett-e egyáltalán önmagán kívül valakit. Sokszor feltettem már magamnak ezt a kérdést, és a válaszban teljesen biztos vagyok. Ő ugyanis ezt is másképp csinálta. Ahogy másképp fogott meg egy csészét, mint mondjuk anyám. Állandóan azt vártam, hogy beleég a porcelánba az ujjának nyoma. Mert neki valahogy „köze volt mindenhez és mindenkihez”, még hozzá egészen sajátos módon. Köze volt hozzánk, köze volt a boltban az eladóhoz, a csészéhez, egy kőhöz az útszélen, és mindenben benne hagyta az ujjlenyomatát. Akkor is, ha nem érintette meg soha. Azt hiszem, nagyon érzéki ember volt. Egyszer előadott egy történetet, egy meglehetősen hollywoodi ízű történetet, ami nekem nagyon tetszett. Valahová villamossal kellett utaznia. Felszállt a leghátsó ajtónál, s bár elég nagy volt a tömeg, azonnal észrevett egy nagyon szép nőt, aki a szerelvény legelején állt. Rögtön találkozott a tekintetük. A következő megállónál aztán megint rengeteg ember szállt fel, akik persze egyre beljebb és beljebb sodorták őket, úgyhogy a végén már ott álltak egymás mellett, és nagyapám akkor megcsókolta azt a nőt.

A harmadik születésnapomra egy könyvet kaptam tőle. A Bádogdobot. Oskar Mazerath különös történetét, aki már születésétől fogva tudta, igen, tudta, hogy a felnőttek nem fogják őt megérteni, és aki három éves korában kizárólag azért ugrott le a csapóajtón át a pincébe, és kizárólag azért szerzett egy kiadós púpot magának, hogy merő száналombból valami magyarázatfélével szolgáljon a szüleinek, amiért nem nő tovább, amiért örökre törpe marad. Diadal volt nekem az a könyv, személyes diadal. Úgy éreztem, nincsenek előttem többé akadályok, hogy nekem mindent lehet, és hogy mindenre képes leszek. Még a legnagyobb dolgokra is. Talán arra is, hogy egyszer majd róla beszéljek. Arról a lányról, a csodálatosról, aki engem koptul megtanított.

Mert koptul nem a nagyapámtól tanultam. Tőle csak latinul és görögül. Nagyon meg volt ez szervezve. Két héttel a születésnapom után elvitt a boltba, és útközben ellentmondást nem tűrő hangon közölte velem, hogy sürgősen meg kell tanulnom latinul... „Sürgősen” – így mondta. Egyébként akkor már beszélünk egymással. Ha ketten voltunk. Ez persze eleinte csak annyit jelentett, hogy néha kifejezetten nekem monologizált, de hogy én mit gondolok a dologról, az egyáltalán nem érdekelte.

Különben a latinozáshoz nem lehetett csak úgy, mindenfajta alapozás nélkül hozzákezdeni, és nagyapám ennek megfelelően

fantasztikus eszmefuttatásokkal szórakoztatott. Először is megtudtam, hogy nyelvet használni kétféle értelemben lehet. Beszélhetünk praktikus dolgokról – ide tartozott a környezetünkkel való kommunikáció is –, és beszélhetünk lényeges dolgokról. Arról, ami praktikus – ámbár nem érdemes –, végül is minden nyelven lehet beszélni. Ahogy a lényeges dolgok bizonyos fajtáiról is. A felsőbb rétegekről. Ám minél mélyebbre hatolunk, annál jobban szűkül a kör, noha a többség legfeljebb csak anyanyelvének prioritását ismeri. Pusztán, mert ezen a nyelven tudjuk magunkat a legpontosabban kifejezni. Csakhogy léteznek másfajta prioritások. Nyelvek, melyek még mélyebbre, még messzebbre visznek el, ha helyesen használjuk őket. És nagyapám itt nem a grammatikára gondolt. Valami egészen másra. Például arra, hogy sohasem beszélt görögül. Pedig kiválóan ismerte a nyelvet – elsősorban az attikai meg a homéroszi dialektust –, de még közös görögözéseinken sem ejtett ki egyetlen szót sem hangosan. Valahogy magában artikulált. Hangok nélkül. Többször megfigyeltem, ahogy közben mozogtak az ajkai, és biztos vagyok benne, hogy magában tényleg kimondott mindent. És ha néha így csendben maradt, ha néha valóban csendben maradt, akkor anyámék pisszenni se mertek, annyira különös és magasztos volt ez az egész, és három éves koromig én se tudtam, hogy ilyenkor talán épp görögül beszél. Vagy még messzebbre ment. Mert koptul már magunkban sem kell kimondanunk a szavakat. Ez a végső pont, az utolsó állomás.

Nem sokkal a harmadik születésnapom után nagyapám mindezt igen részletesen kifejtette nekem. Úgy apránként, és kicsit ironikus hangnemben, hogy annál hitelesebb legyen. A kopt nyelvről viszont nagyon keveset beszélt, bár koptul szerintem ő is tudott. Egyszer mindenestre elmondott egy történetet, ami a kérdést illetően eléggé meggyőzőnek tűnt, mégha magát a történetet nem is hittem el neki. Háborús történet volt. Három napon keresztül „ostromoltak” egy erdőt, valahol Oroszországban, még halottjaik is voltak. Az igazi célt azonban az erdő mögötti kis falu jelentette, az országút miatt, ami épp a falu mellett haladt. Nagy ellenállásra számítottak, úgyhogy, miután megszerezték az erdőt, három épségben maradt lövegükkel egész éjszaka bombázták a dombot. (A falu ugyanis egy dombra épült.) Aztán hajnalban megindultak. Nagyapám egészen biztos volt benne, hogy nem éli túl azt a napot. Szinte kibírhatatlan volt a csend, meg hogy nem történik semmi, csak mentek előre és féltek, pedig végül egyetlen puskalövés nélkül foglaltak el mindent. Ott álltak a kihalt utcákon, immár a győzelem biztos tudatában, tulajdonképpen örülhettek volna, de mégis volt valami

gyanús ebben az egészben. Hosszú percekig nem jöttek rá, hogy mi. Később meg nem akartak hinni a szemüknek.

Mert az éjszakai bombázásnak nem látszott semmi nyoma, nem sérült meg egyetlen ház, egyetlen ablak sem tört ki, pedig a sötétben mindannyian látták a fellobbanó lángokat. Csakhogy a falu most sértetlen volt. Ráadásul egészen másképp nézett ki, mint általában az orosz falvak, és a katonák végigkutatták az egészen másfajta utcákra nyíló egészen másfajta házakat, de még egy kóbor kutyára, egy ottelejtett macskára sem bukkantak sehol. Aztán nagyapám bejárta a közeli kis temetőt. Különös, furcsa alakú sírköveket talált ott, már-már olvashatatlan feliratokkal. Igen, kopt nyelvű feliratokkal, és ez tényleg elképesztő volt.



A latin grammatikát nagyapám régi gimnáziumi nyelvtankönyvéből tanultam meg. Lelkes voltam. Már csak azért is, mert olykor-olykor ő maga foglalkozott velem, és néha még az is előfordult, hogy kikérdezett. Emiatt aztán kicsit visszafogtam a tempót, hisz nyilvánvalóan pár nap alatt be tudtam volna vágni az egész anyagot, ami így körülbelül egy hónapig tartott. A főnévragozásra például három napot kaptam. Tényleg csak a forma kedvéért – elvégre az ostáblajátékban József is hagyta magát – feltettem nagyapámnak néhány kérdést az „i”-tövékkel kapcsolatban. Erre ő hallatlanul precízen, már-már tanárosan elmagyarázta nekem mind az öt declinatiót. Külön felhívta a figyelmemet az „anceps, concors” típusú melléknevekre is, hogy singularis ablativusban „i” ragot kapnak, bár többes genitivusuk „um”, amin én rendkívül jót szórakoztam. Jól állt neki ez a póz. Egy kicsit akadékoskodtam a locativusnál, majd comparáltam melléknevet, szavaltam az „anteapudadadversus”, egyszóval megcsináltam mindent, amit akart. Aztán az egy hónap elteltével kaptam egy Teubner-kiadású kis füzetet. A leggyakrabban előforduló kétezer szóval, amit megint csak egy teljes hónapig nyúztam, és kínomban már az előfordulási statisztikákat is megtanultam.

De két hónap alatt végképp befejeztem mindkét könyvet. A grammatikát illetően még többet is tudtam, mint ami a tankönyvben benne volt, mivel a hiányzó dolgokat egyszerűen kitaláltam a példamondatokból. És ez az egész olyannak tűnt nekem, mint egy

kiváló minőségű fénykép, mint egy tökéletes és szép szobor. Mint a Pygmalioné. Aztán nagyapám egyik este kezembe adta Livius, és a szobor életre kelt. Nekikezdtém az első mondatnak – „Facturusne operae pretium sim” –, és közben éreztem, hogy a tagjai lassan megtelnek erővel. Éreztem a hús melegét és bőrének édeskés illatát. A saját szememmel láttam – „si a primordio urbis” –, ahogy megmozdul a karja, ahogy minden lélegzetvételnél kissé megemelkedik a melle, és „res populi Romani perscripserim”. Akkor rám emelte a tekintetét.

Ettől kezdve már akkor se mondtam volna le a latin auktorokról, ha nagyapám direkt ezt akarja. De ő semmi ilyesmit nem akart. Sőt, mindenféle – egyébként képtelenebbnél képtelenebb – feladatokkal látott el, úgyhogy bőven volt mit csinálnom. Livius esetében például az elveszett könyvek periochái alapján rekonstruálnom kellett néhány kaputot. Csakhogy nem használhattam modern kézikönyveket. Legfeljebb Polybiost és Coelius Antipatert, s mivel akkor még nem tudtam írni, meg kellett jegyezmem minden mondatot. Tiszta szerencse, hogy nagyapám mindig igazságos volt velem. El volt ragadtatva a megoldásaimtól, s egyszer még azt is kijelentette, hogy „néha tényleg Livius beszél belőlem”. És ez valószínűleg igaz is volt.

Négy és fél éves koromig kizárólag a latinokkal foglalkoztam. Nagyapám tökéletesen megkomponált mindent, az olvasandó auktorok rendjét, az egyes szerzőkhöz tartozó plusz feladatokat, s a cél magától értetődően Cicero volt. Marcus Tullius, ahogy ő nevezte. Különben ez egy érdekes történet. Egyik este anyám azzal állított haza, hogy az antikvárbán látott „valami Cicerót”, de még be kellett vásárolnia, úgyhogy nem vette meg.

Nagyapám csak apatikusan legyintett, még dühös se volt. És másnap magával vitt megnézni a könyvet. Még mindig kinn volt a kirakatban – tulajdonképpen érthetetlen, hogy hogy került oda –, valami múlt század végéről való kiadás lehetett, őszintén szólva elég rossz állapotban. De mert nagyapám mindent, a szó szoros értelmében mindent megvett, aminek csak egy kis köze is volt Ciceróhoz, bementünk a boltba. Hárman voltunk az egész helyiségben. Mi

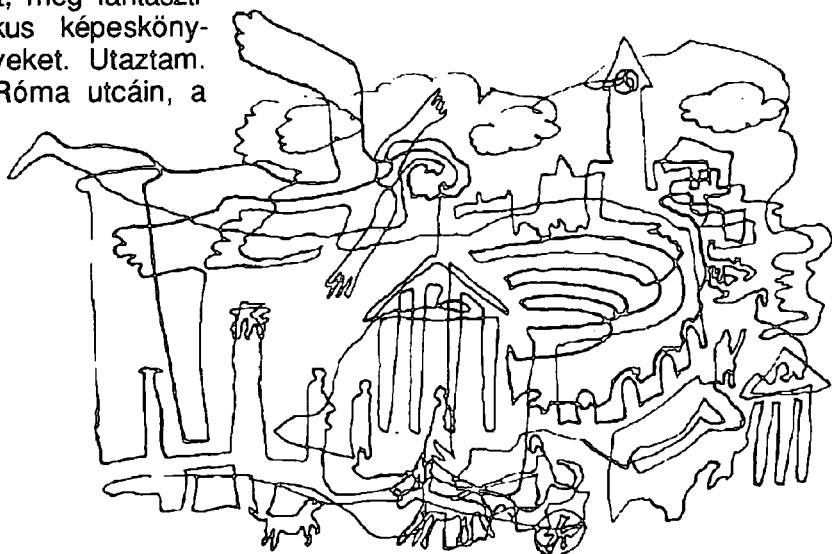


ketten meg egy fiatal lány, az eladó, méghozzá feltűnően rövid köpenyben. Először körülnéztünk. Én fél szemmel nagyapámat, fél szemmel pedig a rövid köpenyt figyeltem, s tekintettel a testmagasságomra, elég esélyesnek ítéltam magam. Ebben különben igazam is volt, mivel a köpeny olykor-olykor valóban félrecsúszott, és én nyugodtan megcsodálhattam a nő hosszú combjait, vakítóan fehér, parányi alsóneműjét, hogy még hónapokig ábrándozzak róla éjszaka. Aztán nagyapám odalépett a köpenyeshez – egy kicsit el is takarta előlem, ami persze engem joggal irritált –, és közölte vele, hogy „meg akarja venni az egyik könyvet a kirakatból”. A lány erre visszakérdezett, hogy „melyiket”, és akkor valami olyasmi történt, ami teljesen elképesztett. Nagyapám ugyanis zavarba jött. Azt hittem, nem látok jól. Igaz, az világos volt, hogy nem mondhatja csak úgy, egyszerűen a címet – egy ilyen liba előtt elvégre nem beszélünk latinul –, de ő a „Cicero” nevet sem volt képes kimondani. (Ezt a szent nevet!) S mivel a liba a kirakatban természetesen nem találta „Marcus Tullius”, végül nekünk kellett az utcáról megmutatni a könyvet.

Pedig nagyapám többnyire nagyon is határozott volt. Olyan „sodró jelenség”, és ezt bizonyos mértékig mindenki respektálta. Még az idegenek is. Jónéhányszor tanúja voltam, ahogy vásárolt. Sosem döntötte el előre, hogy mondjuk milyen felvágottat akar, vagy mekkora darabot a sajtból, még ha sokan álltak is mögötte. És az emberek mégis mindig nyugodtan és türelmesen kivárták, amíg ő mindenféle kérdéseket intéz az eladóhoz, esetleg szórakozottan érdeklődik az árak után, bár néha percekig morfondírozott magában. Nem mintha provokálni akart volna valakit, és bizalmaskodni sem akart senkivel. Egyszerűen természetes volt. Ellentmondást nem tűrő módon természetes, és ezzel mindenkit ámulatba ejtett. Nem sokkal a hatodik születésnapom előtt egyszer meg kellett keresnem. Nagyapám ugyanis olykor napokig nem jött haza, s noha az nyilvánvaló volt, hogy ilyenkor végig ivott, anyámék ezt is elnézték neki. Legfeljebb néha leküldtek a közeli kis kocsmába – ide még egyedül is elengedtek –, hogy ha ott van, próbáljam meg hazacsalni. És aznap szerencsém volt. Nagyapám a középső asztalnál ült, szemben a bejáráttal, s bár azonnal meglátott, cseppet sem zavartatta magát. Mesélt. Koppenhágáról. Én még csodálkoztam is, mivel nem tudtam, hogy járt már Dániában, de valahogy ezt akkor el kellett hinnem neki. Egyébként első pillantásra úgy tűnt, hogy szavait a pincérhez intézi, aki a szomszéd asztalnál ült, félig nagyapám felé fordulva. Viszont az furcsa volt, hogy ő is csak félig fordul a pincér felé. Aztán észrevettem, hogy mindenki őt figyeli. Tényleg

mindenki, aki csak ott volt, és azt is észrevettem, hogy nagyapám a szokottnál jóval hangosabban beszél. „A világ legszebb városáról.” Az utcákról, az épületek pompás díszeiről, a nőkről és a kirakatokról, kicsit részeg hangon és némileg meghatódva, s jöllehet nem mondott semmi különöset, mégis olyan jó volt hallgatni őt. Senki se szólt közbe, senki se beszélt mással, pedig a kocsmában szakadt és bűdös prolik ültek, a körmük alatt vastag koszcscsik, és látszott rajtuk, hogy némelyikük azt sem tudja, merre van Dánia.

Mellesleg én is csak hozzávetőlegesen tudtam. Ilyen ügyekben ugyanis elég tájékozatlan voltam még akkoriban, s egészen bizonyos, hogy az antik Rómában nehezebben tévedtem volna el, mint saját szülővárosomban. Mert Livius után elővettük Tacitust, és én térképeket nézegettem éjszakákon át, a birodalom és a Város színes térképeit, meg fantasztikus képeskönyveket. Utaztam. Róma utcáin, a



színházak és a fürdők körül, sorra látogattam a szentélyeket, bejártam az összes nevezetesebb helyet, és a Forum Julianumon Caesart olvastam hosszú órákon keresztül. Az isteni Caesart, „qui praeerat omnibus”, és Pompejiben is ott voltam a két Pliniusszal. Nagyapám egyszerűen káprázatos volt, amikor Vergiliust magyarázta. A hatodik éneket meg a Georgicát, és szabályos előadást tartott arról, hogy a hetedik eklógában miért Corydon nyeri el a pálmát. Néha hatalmas orgiákat rendeztem. Leginkább éjszaka, a kandalló fényénél. Körülbástyáztam magam Teubnerekkel, és hol az egyikbe, hol meg a másikba kaptam bele, teljesen ötletszerűen,

olykor egy-két szó kedvéért csupán. Szerettem keverni Varrót és Gelliust, Quintilianust meg a nagyszerű Boetiuszt, és Horatius ódáiból az első könyvet még ma is kívülről tudom.

De Cicerót nem olvashattam. Egészen négy éves koromig. Nagyapám ehhez az egyhez ragaszkodott, méghozzá elég mereven, és biztos, ami biztos, olyan magas polcon dugta el Marcus Tulliuszt, hogy nem érhettem el semmiképp. Én persze kíváncsi voltam, néha kifejezetten dühös, és a végén már alig bírtam magammal. Pedig nagyapámnak igaza volt. Mert amikor Cicero azt mondja, „úgy vettem részt a perekben és a nyilvános eljárásokon, hogy sok ember védelmét elláttam”, akkor valójában hallgat. Amikor azt mondja, hogy „vagyonuk megmentésére tőlem is kaphatnak egy kevés támogatást”, akkor megint csak hallgat. Tökéletes, könnyed és egészen áttetszővé csiszolt mondatokat ír, csak úgy ömlik belőle a szó – ahogy nagyapámból is szinte állandóan –, és közben mégis hallgat.

A Caecilius elleni beszéddel kezdtük. Nagyapám rögtön a mély vízbe dobott, és az volt az első plusz feladat, hogy Cicero szemérlől beszéljek neki. Egy ideig még azt hittem, csak humorizál, de ő halálosan komolyan gondolta a dolgot. Én meg nem értettem. Újra és újra elolvastam a szöveget, ezt a látszólag teljesen érdektelen és őszintén szólva nem túl szórakoztató orációt, melyben természetesen egyetlen halvány utalást sem találtam Marcus Tullius szemére. Legfeljebb az volt feltűnő, hogy mennyire pontosak a mondatai. Igen, Cicerót mindenki zseninek tartotta, kolosszális zseninek, akit évezredek keresztül olvasott rajongók hada, ő pedig képes volt azt üzeni ezeknek az évezredeknek, hogy „a bírák méltatlan magatartása miatt követelik a censori tisztség betöltését”. Hirtelen fordult velem egyet a világ. Odakinn már hajnalodott, a szoba egyik sarkában néhány kvarckristály is lángra lobbant, majd egyik pillanatról a másikra kivilágosodott, és akkor megpillantottam őt. Marcus Tulliuszt. Az ágy szélén ült, kicsit gyűrött tógában, s noha meglehetősen fáradtnak tűnt, azért mégis vidám volt. A szemei legalábbis mosolyogtak. Hatalmas, zöld szemei voltak.

Mindent elolvastam tőle, amihez hozzájutottam. Nagyapám csak a tudományos kommentárokat tiltotta el, mivel ebben az ügyben nem tűrt semmi ilyesmit, és a Herennius-féle retorika kapcsán kifejezetten bűnnek számított Cornificiuszt emlegetni. Aztán egy alkalommal megint elvitt magával a boltba. Látszott rajta, hogy beszélni akar velem, és végül tényleg valami fontosat mondott nekem. Hogy „sürgősen meg kell tanulnom görögül”.

Már másnap hozzáfogtunk az alapozáshoz. Délelőtt. Nagy-



apám krumplit pucolt az ebéd-
hez, meg zöldségeket, én pedig
egy kis sámlin kuporogtam, úgy
hallgattam őt. Szórakoztató volt.
Először is kijelentette, hogy „ami
kint van, az van benn is”. A testünkben.
Még hozzá nemcsak képletesen, ha-
nem „szó szerint, valóságosan”. Or-

szágok, városok vannak bennünk, igazi városok igazi utcákkal, melyeken, ha kedvünk tartja, valóban végigsétálhatunk. És ezek szebb utcák, szebb városok, mint a kintiek. Különösen a színek tekintetében. A fák levelei például mindenütt egyformán és egészen mélyen zöldek, de azért mégis élőn és hitelesen, mondhatni ideálisan, úgyhogy egyformaságuk cseppet sem zavaró. Inkább üdítően hat. Ezt annyira fontosnak tartotta, hogy a nagyobb nyomaték kedvéért egy pillanatra még a főzést is abbahagyta, majd komótosan rágyújtott, s míg a karfiol egy fémrácson lassan puhává párolódott, a dolog „technikai” részleteiről beszélt. Arról, hogy „hogyan jutunk el ahhoz, ami benn van”. Szóval az első és talán legfontosabb dolog a csend. Ugyanis belül tilos beszélni. A legcélszerűbb hangosan kimondani mindent, amit gondolunk, és ha ezt sikerül megszokni – ami különben egyáltalán nem könnyű feladat –, akkor félig máris kezünkben a győzelem. Aztán ki kell választanunk azokat a nyelveket, melyeken utazni akarunk. Például a latint. Mert bár latinul mindig hangosan beszélünk, a „testünkön kívül”, de közben mégis egyre beljebb és beljebb juthatunk, persze csak fokozatosan, és csak ha elég kitartóak vagyunk. Kevés nyelv alkalmas erre. Hogy elvigyen egész az indulásig, és „ünnepélyes és szépséges az a pillanat, mikor az ember végre útrakelhet”. Amikor

odabenn, olyan hosszú hallgatás után kimondja az első görög szavakat. Pontosan, de hangok nélkül artikulálva. Néha elég egyetlen szó, máskor egy teljes mondatra van szükség, ám leg-egyszerűbb, ha magára Homéroszra hagyatkozunk. „Ő mindig segít.” És görögül, ha akarjuk, percek alatt megtehetjük az út nagyobbik felét. Hát ezt tudtam meg akkor délelőtt a nagyapámtól, s mivel az ebéd is pompásan sikerült, a végén még elégedett is voltam magammal. Egyébként ő sem panaszkodhatott. Amikor például azt mondta, hogy „odabenn”, akkor mindig mélyen és jelentőségteljesen belekavart a levesbe, amiért is alakítását szemléletesnek, sőt, egyenesen szellemesnek kellett tartanom, s ezt olykor lelkes tapssal köszöntem meg neki. Jól éreztük magunkat. Aztán délután megkaptam nagyapám régi gimnáziumi görög-könyvét, méghozzá azzal az utasítással, hogy egy hónap alatt tanuljam meg az egészet. Én persze udvarias voltam, és nem vitatkoztam vele, de mint utólag kiderült, erre az egy hónapra most szükségem lett volna akkor is, ha a saját tempómban haladhatok. Mert a görög betűk kifogtak rajtam. Napokba került, mire valóban felfedeztem bennük a hangokat, és két hétig kellett nézegetnem csak magát az alphabetumot. Ugyanis ez egy egészen másfajta írástechnika, mint a latinoké. Valahogy lágyabb. A hangok határai például néha csaknem teljesen feloldódnak, eltűnnek a semmiben, mintha egy-két tollvonásból kéne kitalálni, hogy mit ábrázol a kép, ami egy darabig még elég nehéz volt nekem. De a grammatikával sem boldogultam olyan könnyen. Rengeteg időm elment a „mi”-végű igékkel és az aoristossal is, nem értettem a mediumot meg a dualist, és már komolyan attól tartottam, hogy nem végzek a kijelölt időre. Különösen, hogy nagyapám sem tudott segíteni. Még ragozni sem volt hajlandó hangosan, úgyhogy jobb híján egyedül kellett boldogulnom. Aztán az egy hónap leteltével megint kaptam egy kis füzetet. A leggyakrabban előforduló kétezer görög szóval, s mert a szavakat néhány nap alatt tökéletesen megtanultam, jutott még idő a grammatikára is.

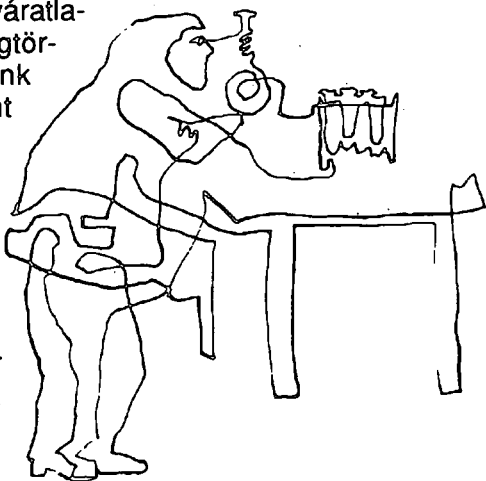
Csak hogy pont aznap, amikor nagyapám a kezembe akarta adni Aiszóposzt, váratlanul elromlott a kandalló, és ez keresztülhúzta a számításait. Először csak nagyon megijedtem, majd volt egy hisztériás rohamom, mivel anyámék azzal vigasztaltak, hogy „vesznek egy másikat”, és estére kicsit tényleg belázasodtam. Még az orvost is kihívták. Egyébként reggel már kutya bajom se volt, de a kandalló nélkül teljesen tehetetlennek éreztem magam. Naphosszat csak gubbasztottam a radiátor előtt, szinte ki se látszottam a plédok közül, és nagyapám sem tudott felvidíteni. Pedig egyenesen meg-

ható volt, ahogy foglalkozott velem. Egy angol nyelvű kis könyvecskéből lefordított néhány történetet, melyekben tragikus és megdöbbentő tizedeket írtak le a lehető legnagyobb részletességgel, ám egy idő után már ez is unalmas volt nekem. Aztán öt nappal később a házmester felhozta a kijavított kandallót. Én persze örültem, sőt, majd kibújtam a bőrömből, de talán mert túlságosan megviselt ez az öt nap, szükségem volt még némi időre, hogy igazán rendbejöjjek. Egyszerűen rossz előjelekkel indult a görögözés, s ezért végül vártunk még egy hetet.

De hiába. Mert bár nagyapám volt annyira tapintatos, hogy Aiszóposzt nem vette újra elő, s én Anakreón versein próbálhattam ki, mit tudok, a kívánt hatás mégis elmaradt. Nem éreztem semmi olyasmit, mint Livius első olvasása közben. Talán a kandalló miatt. Igaz, mindent megértettem azonnal, és egy idő után már nem kellett szótárazni se, de egy fél évig ennél nem történt semmivel se több. Nagyon el voltam keseredve. Néha már azt hittem, hogy nagyapám is belefáradt, és minél jobban erőlködtem, annál biztosabbnak látszott, hogy nem fog sikerülni. Pedig Homéroszon kívül olvashattam mindent, és én valóban kísérleteztem mindennel, ami a kezembe került. Szapphóval és Alkaiósszal például heteket töltöttem el, majd végigvettem a jambikus triászt meg az egész anakreontikát, de megint csak hiába. Sorra kudarcot vallottam mindennel. Longosszal, Lukianósszal és a legjobbakkal is, ám mégis az volt a legszörnyűségesebb, amikor Hérodotoszal sem jutottam semmire. Pedig benne nagyon bíztam. Leginkább Livius miatt, és nagyapám is biztosra ígérte, hogy használni fog. Direkt csodálkoztunk, amiért nem vele kezdtük. Aztán ő sem segített, noha akkor már jó helyen keresgélünk.

Mert Hérodotosz után rögtön Xenophón következett, és a legvárta-

nabb pillanatban mégis megtörtént, amit igazán már egyikünk sem remélt. Olyan volt, mint amikor évekkel később a laborban apám elejtette azt a hatalmas üveglombikot. Én az ajtóban álltam, és mindent jól megfigyeltem. Szinte még azt is láttam, ahogy kicsúszik a kezéből, hogy aztán óriási robajjal ezer szilánkra törjön. És a szilánkok szertegurultak mindenfelé,



egész helyiséget, csak úgy ragyogtak a délutáni napsütésben. Hát ilyen volt nekem az Anabaszisz. Persze nem mindjárt az elején, bár a történet azonnal magával ragadott, egyenest a szépséges Phrügiába meg Thümbrión falai alá, és ott voltam akkor is, mikor Küroszt a dárda eltalálta. Mert érteni tényleg értettem mindent, vagy mindenestre magát a mesét, csak épp az volt közömbös teljesen, hogy pont görögül olvasom. Legalábbis a negyedik könyv végéig. Amíg a „tízezrek” meg nem érkeztek a hegyhez. „És Thékhész volt a neve ennek a helynek, és az előhad megmászta a csúcsot, majd egy pillanatnyi csend után a katonák elkezdtek kiabálni.” Mert a hegy mögött ott volt a tenger, a vakítóan kék messzeség, és a görögök immár tudták, hogy végre hazaértek. Akkor éreztem, ahogy darabokra hullik a testem. Ezer szilánkra. És a szilánkok szertegurultak mindenfelé, szétszóródtak a nyelvben, a prepozíciókban meg a hangsúlyokban, és én benne voltam minden szóban, minden életre kelt igében, a szerkezetekben és a mondatokban is. Ettől kezdve már valóban tudtam görögül.

Olyan hálás voltam Xenophónnak, mint talán még senkinek, és az Anabaszisz után rögtön elővettem a vadászatról írott kis traktátusát, majd A lovasság vezénylését, a Hipparkhikoszt, meg a Küru paideiát. És a kandalló ontotta a meleget. Boldog időszak volt ez. Rengeteget olvashattam görög auktorokat, és különösebben még az se zavart, hogy egy hétvégén megint átfestették a kisszobát. Anyámék főztek egy nagy fazék bablevest, ez volt a „munkaebéd”, nagyapám pedig a festőnek segédkezett. Gyorsan elkészültek. Vasárnap este már a helyükön voltak a bútorok, és éjszaka jó volt érezni a friss festék szagát. Aztán másnap én segítettem nagyapámnak. A könyveket visszapakolni. Annyira élveztem a dolgot, hogy délután kettőig egyfolytában cipekedtem, majd végigdőltem a zöld kanapén – elvégre egy öt éves kisgyerektől ez is szép munka volt –, és csak úgy messziről csodáltam a teli polcokat. De a kisszoba mégis akkor lett kész véglegesen, amikor nagyapám azt a képet is visszaakasztotta a falra.

Az egyetlen képet, amit megtűrt a lakásban. (Egy folyóiratból vágta ki, nem sokkal azután, hogy hazaérkezett.) Én akkoriban még nem tudtam a címét, és fogalmam se volt róla, ki az a Jan van Eyck, de azért nagyon szerettem. Pontosabban nem is a képet szerettem. Mert nem érdekelt sem a háttérben a kerek tükör, sem a baldachinos ágy, sem pedig a mulya képű férfi a nagy kalappal, hanem csak az a gyönyörű nő érdekelt, a zöld ruhás, az én első szerelmem. Miatta vonzanak a terhes nők még ma is annyira, a duzzadt melleik, a csipőjük meg a nagy hasuk, és tulajdonképpen azt sem ta-

gadhatom, hogy ez néha egészen konkrét, szexuális vonzalom, amiért egy kicsit még szégyenlem is magam.

Egyébként nagyapámnak az efféle perverziókról is megvolt a maga véleménye. Barbár dolognak tartotta valamennyit, bár szerinte a rómaiak és a görögök is barbárok voltak. Legalábbis az okosabbja. Persze nem úgy, mint mondjuk Scythia lakói, vagy a gallok, hanem ilyen perverz módon. Tehát nem kevésbé, csak másképp. Egyszer még azt is kijelen-



tette, hogy „akiből hiányzik ez a barbárság, az szükségképpen kimarad mindenből, ami fontos és magasztos, és jobb esetben is csak egy hülye sznob lehet belőle”. Nem tudom, hogy mindezt mennyire gondolta komolyan, de tény, hogy az ő szájából nagyon hitelesen hangzott.

Én már azt is jellemzőnek tartottam, hogy korához képest irreálisan jó erőben volt, meg hogy nem hiányzott egyetlen foga sem, pedig nem emlékszem rá, hogy valaha is használt volna fogkefét. Mert nagyapám nem tisztálkodott rendszeren. Volt, hogy napokig nem fürdött, és ha anyámék a szó szoros értelmében nem adják a kezébe a tiszta ruhát, akár hetekig is hordta volna a mocskos ingeit. Különben én

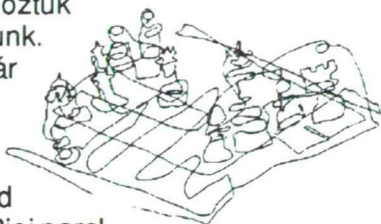


elég nehezen tolerálom az ilyesmit. A kisegítő iskolát is azért utáltam annyira, mert nem lehetett használni a vécét, meg az állandó bűz miatt, ám nagyapámmal kapcsolatban még ez se zavart.

Ráadásul furcsa és néha már-már tényleg perverz ötletei valóban nagy gyönyörűséget szereztek nekem. A Theogonia olvasásakor például egészen megdöbbenő feladatokkal kellett megküzdenem – az istenek testsúlyáról értekezni ugyanis cseppet sem könnyű feladat –, de azért az sem volt semmiség, hogy négy nap alatt lejátszottuk a szalamiszi csatát. A sakktáblán. Hérodotosz alapján és végig szigorúan betartva a szabályokat. A görögök voltak a világos figurák – ebben nem volt vita köztünk –, bár hogy Artemiszia csak gyalogáldozat árán mentse a bőrét, méghozzá közvetlenül a

matt előtt, azt kicsit nehezen hoztuk össze. Pedig többnyire jól haladtunk.

Alig múltam öt éves, amikor már magát Platónt vehettük elő, ami megint csak nagyapám érde-
me volt. Mert Xenophón után



Thuküdidész következett, majd Plutarkhosz, méghozzá előbb a Bioi paral-
léloi, aztán a Moralia néhány darabja, s csak utol-
jára a Szókratészről írott értekezés. És már meg is érkeztünk. Mert Platóntól az Apologia Szokratusz volt a legelső, amit görögül olvashattam el, és Kritónt a börtönbe én is elkísértem kora reggel. Másfél év alatt szinte egyetlen nap sem múlt el anélkül, hogy valamelyik dialógusból legalább egy-két sort ne futottam volna át, s közben egyre szebbnek, már-már valószínűtlenül szépnek találtam minden mondatot. Aztán karácsonyra anyámék egy doboz „építőt” vettek nekem, meg egy csomó műanyagkatonát, és mi felépítettük az Államot a piros szőnyegen. Nagyon megmaradt bennem ez a kép. Ahogy ott kuporgunk a nagyszoba közepén, a fenyőfa alatt, és én azt szerettem volna, ha most már minden örökre így marad.

Anyámék sokáig nem hitték el, hogy végleg elment. Pedig végleg elment. Még akkor télen, és mi nem hallottunk róla soha

többé. Én persze tudom, hogy nem halt meg – bár később mindenki ezt mondta róla –, és azt is tudom, hogy már régen elfelejtett minket teljesen. Őilyen volt. Családi legenda lett belőle, amit anyám kedvéért néha én is tovább-
színezek. Direkt jó, hogy nincsenek konkrétumok. Állítólag fiatal házasságában egyszer felborította az asztalt, mert rossz volt az ebéd, meg küldött a frontról néhány levelet, aztán megmaradtak a ruhái, a könyvei, és anyám őriz még egy-két fényképet is. De más semmi. És ez nem is baj. Mert engem nem bántott, hogy elment, nem voltam szomorú, hanem inkább büszke vol-
tam, amiért olyan sokáig velünk lakott, és még



ma is nagyon jólesik visszagondolni erre az időre. A gyerekkoromra, ami nagyapám eltűnésével örökre és visszavonhatatlanul véget ért.

Anyámék még tényleg évekig várták. Ezt biztosan tudom. Én három hétig. Aztán egy hónapig hangosan motyogtam, kimondtam mindent, ami csak az eszembe jutott, és a szüleim sírtak, annyira meg voltak ijedve. Akkor útra keltem. Olyan útra, amilyenre még

sohasem. A könyvespolc alá toltam egy széket, levettem az Odüsszeiát, majd lefeküdtem a kanapéra, amin addig nagyapám aludt. Emlékszem, hanyatt feküdtem. Elég volt egyetlen mondat. A legelső: „Andra moj ennepe, Músza, polütropon, hosz mala polla plankhthé”, és becsuktam a szemem. Igen, láttam, ahogy életre kelnek a szavak. A sötétben. És láttam, ahogy életre kel maga a sötét is, megmozdul, lüktet és leránt a mélybe, de én túl fáradt voltam, hogy védekezzek, ötéves fáradtságtól volt ólomnehéz minden tagom, és hihetetlenül gyorsan zuhantam lefelé. Három évig tartott, három teljes évig. A legszebb utazás.

Mert álomban Egyiptomban jártam. Hosszú, nagyon hosszú ideig vándoroltam a sivatagban, mindig csak dél felé, olykor kis oázisok jöttek elébem, máskor sebes viharok, és hónapokba telt, mire kiértem a partra. A Nílus partjára, valahol Nag Hammadinál. És nem éreztem fájdalmat, vagy fáradtságot, hanem inkább azt éreztem, hogy élek, hogy most igazán élek, és életemben másodszor fakadtam sírva a meghatódottságtól, aztán pedig már csak azért sírtam, mert jó volt meghatódni és sírni, tudni, hogy milyen tökéletes és szép vagyok. Akkor fák nőttek körülöttem, erdők meg ligetek, és szelíd állatok lakták az erdőket, és madarak. Volt egy kis tó is ott. Megfürödtem a tiszta és hűvös vízben, majd lefeküdtem a parton, és napokig feküdtem mozdulatlanul. Valósággal eggyé váltam a tájjal. Néha én voltam a Nap, máskor a szél, vagy a fák, olykor meg egyszerre minden, és soha nem láttam még szebb vidéket ennél. A fák levelei például mindenütt zöldek voltak, mindenütt egyformán és egészen mélyen, de azért mégis élőn és hitelesen, úgyhogy egyformaságuk cseppet sem volt zavaró. Inkább üdítően hatott. Aztán ő is eljött. Az a kopt lány. Leült mellém a partra, még azt is megengedte, hogy megfogjam a kezét, s bár nem hallottam a hangját, azért értettem minden szavát. Mert koptul még

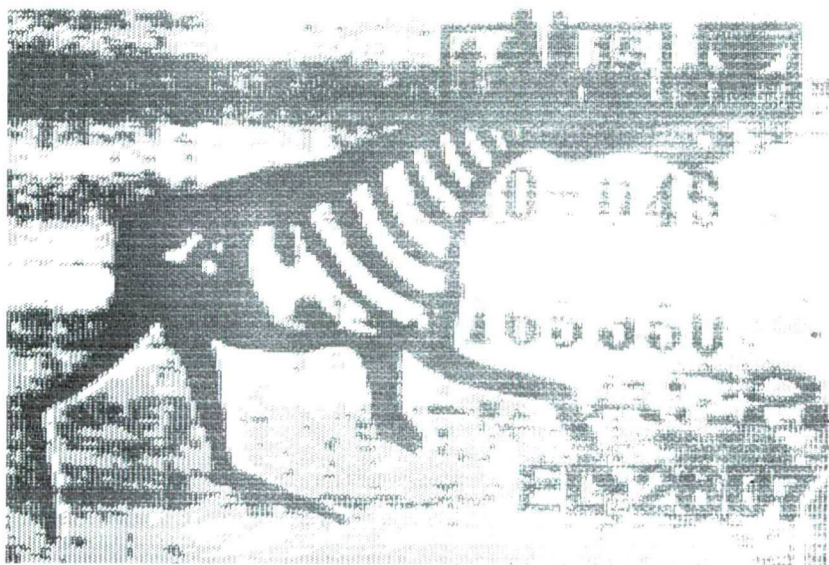


magunkban sem kell kimondani a szavakat. Ez a végső pont, az utolsó állomás.

Egy kórházban ébredtem fel. Három évi alvás után. Azóta már nem olvasok könyveket, fűtyülök az egészsre, és másképp próbálok meg boldogulni. Sok mindennel foglalkoztam. Azt is mondhatnám, látványos életet éltem, de persze mindez nem érdekes. Mert velem már minden megtörtént, ami fontos. Amikor a homokból, Egyiptom tűzforró homokjából a szemem láttára kinőttek a fák.

Szeged

*Írta: Latzkovits Miklós
Rajzolta: Erdély Dániel*



Bátai Sándor

Barlangrajz